

Ogólnopolska konferencja „W poszukiwaniu fundamentów nauk o mediach”

Kraków, 20 marca 2018

Klaudia Cymanow-Sosin

Instytut Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie, wraz z Wydziałem Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego, a także Komisją Medioznawczą Polskiej Akademii Umiejętności i Towarzystwem Studiów Dziennikarskich zorganizowali ogólnopolską konferencję, która odbyła się 20 marca 2018 w siedzibie Polskiej Akademii Umiejętności. Tematem przewodnim był namysł nad fundamentami, na jakich zostały osadzone nauki o mediach.

Spotkanie rozpoczęło się od powitania gości przez organizatorów konferencji, w gronie których znaleźli się: prof. dr hab. Kazimierz Wolny-Zmorzyński – przewodniczący, prof. dr hab. Janusz W. Adamowski, ks. dr hab. prof. UPJPII Michał Drożdż, prof. dr hab. Maciej Kawka, dr Klaudia Cymanow-Sosin oraz red. Bernadetta Cich – sekretarz konferencji. Po przywitaniu przez przewodniczącego i sekretarza głos zabrał członek krajowy czynny PAU prof. dr hab. Andrzej Mączyński, który opowiedział o miejscu, w którym odbywała się konferencja, a także o historii Polskiej Akademii Umiejętności i obecnie podejmowanych działaniach naukowych. Następnie wszystkich uczonych i licznie zgromadzonych studentów powitali kolejno: prof. dr hab. Janusz Adamowski, dziekan Wydziału Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii Uniwersytetu Warszawskiego, który – z perspektywy wieloletnich badań prowadzonego przez siebie ośrodka naukowego i ogromnego osobistego wkładu wniesionego w powstanie

i ugruntowanie się nauk o mediach – określił pola, jakie domagają się pogłębionego namysłu. Po nim głos zabrał dyrektor Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie ks. Michał Drożdż. Media – jak stwierdził – stały się kluczowym pojęciem łączącym w jeden kompleks zagadnień problematykę dotyczącą człowieka, społeczeństwa, techniki, kultury, historii itp., współtworząc w ten sposób nową przestrzeń życia człowieka – mediosferę. Badania nad poszczególnymi środkami komunikowania masowego niemal od ich początku były prowadzone przez przedstawicieli różnych dyscyplin. Wraz z upowszechnieniem prasy, później radia i telewizji oraz internetu, lista tych dyscyplin uległa rozszerzeniu. Obok tradycyjnych dyscyplin badawczych, takich jak socjologia, prawo, literaturoznawstwo, historia, pojawiły się inne, pośród których w pierwszym rzędzie wymienić można psychologię, ekonomię i semiotykę. Badania te nie tworzyły jednak nauki o środkach komunikowania masowego w sensie dyscypliny naukowej o własnym przedmiocie, terminologii i metodach badawczych, ale raczej wzbogacały dotychczasową wiedzę o mediach, próbując tworzyć na jej bazie syntetyczne ujęcia. Korzystając z wyników badań odrębnych dyscyplin, powiązanych wspólnym przedmiotem materialnym badań, lecz o odmiennych celach, aparaturze pojęciowej i metodologicznej, integrowały i syntezywały te dane w jedną całość, która – jak podkreślił – ma charakter interdyscyplinarny.

Obydwaj profesorowie przypomnieli o podstawowym celu konferencji zmierzającym do uporządkowania podstaw i przypomnienia fundamentów nauk o mediach, w obrębie których funkcjonują przedstawiciele wielu kierunków, w tym m.in. bibliolodzy, filolodzy (literaturoznawcy i językoznawcy), filmoznawcy, filozofowie, historycy, kulturoznawcy, muzykolodzy, pedagodzy, politolodzy, prawnicy, psycholodzy, socjolodzy, teolodzy, a także ekonomiści i informatycy.

Uczeni i praktycy zajmujący się badaniem mediów w Polsce i na świecie wykorzystują wiedzę i doświadczenia zgodnie ze swym wykształceniem, stosując określone metody badawcze, co sprawia, że nauki o mediach cechuje interdyscyplinarność w obrębie metodologii. Jak jednak wynika z wypowiedzi autorytetów, można stwierdzić, że mimo wspomnianej interdyscyplinarności nauk o mediach mają one jednak swój odrębny i jasno sprecyzowany przedmiot, który jest podstawą badań naukowych.

Pierwszą część konferencji, której przewodniczył profesor Drożdż, stanowiły wystąpienia związane z zagadnieniami ogólnymi dotyczącymi nauk o mediach. Profesor Wolny-Zmorzyński (UPJPII) przedstawił autorską propozycję genologiczną, określając ją jako mapę nauk o mediach. Na początku wystąpienia przypomniał, że na temat odrębności nauk o mediach ukazało się w Polsce sporo publikacji na łamach różnych czasopism naukowych (wymienił m. in. takie, jak: „Studia Medioznawcze”, „Biuletyn Edukacji Medialnej”, „Kultura–Media–Teologia”, „Nauka”, „Studia Filozoficzne”) oraz książek, m.in. Mieczysława Kafła, Tomasza Gobana-Klasa, Jerzego Mikułowskiego-Pomorskiego, Stanisława Michalczyka, Walerego Pisarka, Mateusza Niecia czy Andrzeja Adamskiego, Sławomira Gawrońskiego i Marcina Szewczyka. Zasadniczym celem jego wystąpienia była jednak próba odpowiedzi na fundamentalne pytanie o to, skąd wywodzą się nauki o mediach. Prelegent wspominał, że za twórców nauk o mediach, czy

medioznawstwa i nauk o komunikowaniu, tradycyjnie uważają się politolodzy i socjolodzy. Po czym dodał: „Odnoszę wrażenie, że, niestety, tę palmę pierwszeństwa należy im odebrać i przyznać ją – czy to się komu podoba, czy nie – właśnie filologom. Od filologii jako nauki zaczęły się wszelkie studia nad cywilizacjami i społeczeństwem. Potwierdzają to badania m.in. Rene Welleka – światowej sławy teoretyka literatury, który zauważył, że badania typu filologicznego jeszcze w I połowie XX wieku, choć zachowały swoje pozycje w większości szkół wyższych, były zdecydowanie w defensywie i zaczęły przechodzić do historii na rzecz socjologii, politologii, które to nauki zaczęły się krystalizować w drugiej połowie XIX wieku”. Media i literatura, jak podsumował swoje wystąpienie, były i są w dużym stopniu zależne od siebie. Dziś zarówno media, jak dawniej i nadal literatura, służą odbiorcy i różnymi sposobami pomagają mu zrozumieć świat.

Prof. dr hab. Jerzy Jastrzębski (UPJPII) określił tradycje i główne nurty badań nad publicznością mediów, mimo zastrzeżenia zacytowanego za Brunonem Ollivierem, który stwierdził, że konstruowanie teoretycznego „schematu oddającego sytuację komunikacyjną” jest zadaniem w podobnym stopniu atrakcyjnym, co niewykonalnym. Prelegent pochylił się szczegółowo nad jedną z wcześniejszych prób prezentacji kategoryzowania dorobku badań nad publicznością, jaką była propozycja Klausa Bruna Jensena i Karla Erika Rosengrena. W badaniach nad publicznością mediów naukowcy wyodrębnili pięć historycznie ugruntowanych i współcześnie reprezentowanych nurtów dociekań, czyli badania efektów komunikacji medialnej (*effect research*); badania inspirowane przez teorię wykorzystania i zaspokojenia (*uses and gratifications research*); krytykę i badanie piśmiennictwa (*literary criticism*); nauki o kulturze (*cultural studies*); analizy recepcji (*reception analysis*).

Na zakończenie tej części konferencji wystąpiła dr hab. prof. UŚ Krystyna Doktorowicz,

która przypomniała i zanalizowała kryteria naukowe w przyznawaniu uprawnień do nadawania stopni naukowych w dziedzinie nauk o mediach. Było to krytyczne spojrzenie na wytyczne z perspektywy badacza i pracownika nauki.

Drugą część konferencji otwierał panel dyskusyjny prowadzony przez ks. Drożdża i red. Cich, z udziałem twórców dyscypliny i czołowych polskich medioznawców: prof. dr hab. Iwony Hofman (UMCS); prof. dr hab. Janusza Adamowskiego (UW); prof. dr hab. Wiesława Godzica (Uniwersytet SWPS); prof. dr hab. Marka Jabłonowskiego (UW) oraz prof. dr hab. Jacka Sobczaka (Uniwersytet SWPS). W części konferencji zatytułowanej „Od fundamentów do metodologii” nie brakło głosów wspierających dążenia do usankcjonowania standardów i wyodrębniania specyficznych cech nauk o mediach i komunikacji społecznej, czego orędownikami byli przede wszystkim profesorowie Hofman, Adamowski i Jabłonowski. Wśród zwolenników poglądu o braku konieczności takich działań znaleźli się profesor Godzic, a przede wszystkim profesor Sobczak. Prowadzący panel ks. Drożdż stwierdził „Wydaje się, że rzeczą naturalną jest fakt, iż każda młoda dyscyplina badań naukowych musi poddać się metodologicznemu dyskursowi nad konstytutywnymi cechami własnej naukowej tożsamości. Im młodsza jest jakaś dyscyplina, tym większe jest spektrum opinii i ocen, dotyczących jej przedmiotu badań, metodologii, granic poznawczych teorii, paradygmatu itp. W tym dyskursie rysuje się szeroki konsensus dla uznania nauk o mediach i komunikacji społecznej jako dziedziny badań interdyscyplinarnych, opartej na empirycznie zorientowanych naukach społecznych oraz zakorzenionej w humanistycznej refleksji aksjologicznej, językowej, etycznej, antropologicznej, kulturoznawczej itd.”

Ta część konferencji była transmitowana na żywo na stronach instytucji naukowych, a także mediów społecznościowych dzięki studentom Instytutu Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej, przy użyciu infrastruktury technicznej

Akademickiego Centrum Medialnego, którego dyrektorem jest właśnie ks. Drożdż. Zgromadzony materiał został także nagrany w formie realizacji telewizyjnej i po zmontowaniu zostanie zamieszczony w elektronicznym wydaniu „Naukowego Przeglądu Dziennikarskiego” jako wizualna publikacja naukowa.

Po krótkiej przerwie o problemach nauk o mediach, w części konferencji prowadzonej przez ks. prof. dr hab. Wojciecha Misztala (UPJPII), debatowali: ks. dr hab. Robert Nęcek, prof. UPJPII – opisując nauki o mediach w aspekcie interdyscyplinarności; prof. dr hab. Wojciech Furman (UR), który przedstawił *Krótki przegląd strachów medialnych: od pozornej wiedzy do komory pogłosowej i nadmiaru informacji*. Następnie dr hab. Jan Kreft (UJ) sformułował uwagi o przedmiocie formalnym i materialnym nauki o mediach *Na algorytmicznych polach post(mediów–humanizmu–konwergencji)*. Po nich swoimi spostrzeżeniami na temat „utopii interdyscyplinaryzmu” i rozproszenia teorii w kontekście problemów badawczych podzielił się z publicznością prof. dr hab. Maciej Kawka (UJ), zaś z referatem *Współintencjonalność–mutualizm–zaufanie. O warunkach możliwości zdarzeń komunikacyjnych* wystąpiła dr hab. prof. DSW Beata Sierocka z Wrocławia. Jako ostatni w tej części spotkania głos zabrał ks. dr hab. prof. WSiIZ Andrzej Adamski z Rzeszowa, który w imieniu własnym oraz dr hab. prof. WSiIZ Sławomira Gawrońskiego zaprezentował temat *Interdyscyplinarność, transdyscyplinarność, multidyscyplinarność, metadyscyplinarność. Jaka perspektywa metodologiczna w naukach o mediach?*

Zarówno po niezwykle ciekawym panelu, jak i po tej części wygłoszonych referatów odbyła się dyskusja z udziałem publiczności, której towarzyszyło ogromne zainteresowanie studentów dziennikarstwa i komunikacji społecznej, licznie zgromadzonych w Dużej Auli Polskiej Akademii Umiejętności, a także śledzących wydarzenie za pośrednictwem mediów społecznościowych i uczelnianych portali.

Kolejną część konferencji, zatytułowaną „Metodologia”, poprowadził prof. dr hab. Maciej Kawka. Jako pierwszy zabrał głos prof. dr hab. Tomasz Mielczarek (UJK), który zainteresował zgromadzonych tematem *Przedmiot i metodologia badań prasoznawczych*. Po nim dr Monika Białek (UG) przedstawiła prolegomenę do radioznawstwa, a po niej wystąpiła prof. dr hab. Maria Lizisowa (UPJPII) z referatem *Język w mediach jako przedmiot badań medioznawczych* i z odniesieniem do publikowanej od lat serii pokonferencyjnej „Etyka mediów”. Następnie ks. prof. dr hab. Wojciech Misztal (UPJPII) udzielił odpowiedzi na temat kwestii odrębności i metodologii nauk o mediach z perspektywy teologicznej, a dr Dorota Narewska (UPJPII) wypowiedziała się na temat miejsca teologii w naukach o mediach, stawiając trudne pytanie w tytule swojego referatu *Zbyt wąski horyzont myślenia?*

Ostatnią część konferencji związaną z metodologią w naukach o mediach poprowadził współorganizator konferencji, ks. Drożdż. Jako pierwsza zabrała głos dr Izabela Bogdanowicz (UW), prezentując swoje oceny na temat badania kształcenia w zawodzie dziennikarskim i jego miejsca w medioznawstwie. Kolejne wystąpienia były związane przede wszystkim z komunikacją wizerunkową, promocją, reklamą i marketingiem medialnym. O przestrzeni nowych metod badawczych mówiła dr Alicja Waszkiewicz-Raviv (UW), która przedstawiała perspektywę medioznawstwa w świetle rozwoju metodologii biometrycznych z punktu widzenia odbiorcy. O tych metodach pomiaru, związanych z m.in. biometrią (takich jak statyczne i dynamiczne badania *eye-trackingowe*, badania psychogalwaniczne czy *VOPAN marketing research*), ale także o szeregu innych metod, które czerpią z tradycji wielu nauk mówiła dr Klaudia Cymanow-Sosin (UPJPII) w dwuczęściowym wystąpieniu zatytułowanym *Projektowanie i badanie komunikowania wizerunkowego na przykładzie przekazów reklamowych*. Po niej głos zabrał ks. dr Krzysztof Stępnia (AH Puł-

tusk), próbując dowodzić istnienia reklamy religijnej na podstawie prowadzonych badań i poszukując dla niej miejsca w naukach o mediach. Kolejne wystąpienia dotyczyły badań nad przestrzenią radia. Pierwsza z prelegentek, dr Aneta Wójciszyn-Wasil (KUL), wygłosiła referat na temat pragmatyki dziennikarskiej w naukach o mediach na przykładzie Radio Studies, wspominając także o osobistych doświadczeniach z pracy w „teatrze wyobraźni”. Z perspektywy praktyka wypowiedziała się red. Ewelina Andrzejewska, odpowiadając pozytywnie na pytanie „Czy praktykowi radia jest potrzebna wiedza teoretyczna o mediach?”. Spotkanie zakończyło się dłuższą dyskusją z żywym udziałem prelegentów – przede wszystkim prowadzącego tę część obrad ks. Drożdża, profesora Godzica, dr Cymanow-Sosin, dr Wójciszyn-Wasil oraz red. Cich i profesora Wolnego-Zmorzyńskiego, którzy – zamykając ją – podsumowali także cały dzień obrad. Podziękowali również za wszystkie interesujące głosy w dyskusji na temat przeszłości, kiedy uczestnicy konferencji określali, jakie są korzenie nauk o mediach, próbując po to tworzyć drzewo genologiczne medioznawstwa, by ułatwić badaczom mediów pochylanie się nad przedmiotem ich dociekań. Większość uczestników dążyła do tego, by przez pryzmat medioznawstwa opisać cały zespół zagadnień w zakresie ścieżki metodologicznej mieszczącej się w ramach badania mediów. Poszukiwania te, jak z nadzieją sądzą organizatorzy, pozwolą naukom o mediach jeszcze mocniej ugruntować się jako odrębną dziedzinę, z wyraźnie nakreśloną metodologią. Cel konferencji, jakim była odpowiedź na takie m.in. pytania: co badają medioznawcy?; czy badania medioznawcze różnią się od innych, m.in. bibliologicznych, ekonomicznych, filmoznawczych, literaturoznawczych, politologicznych, czy socjologicznych?; co jest dla medioznawstwa fundamentem w zakresie określenia przedmiotu i metodyki badań?; które metody badawcze mogą stać się uniwersalne dla nauk o mediach? – został osiągnięty. Jak twierdzi

jeden z czołowych organizatorów konferencji „Dyscyplina *media and communication* stanowi odrębną, utrwaloną historycznie i uzasadnioną merytorycznie część nauk humanistycznych i społecznych. Nauka o mediach i komunikacji społecznej jest swoistym interdyscyplinarnym produktem nauk techniczno-empirycznych, humanistycznych, socjologicznych i filozoficznych. Analiza komunikacji medialnej jest i była prowadzona najczęściej w kontekście szeroko rozumianych nauk o komunikowaniu masowym, które dopiero wypracowują swój metodologiczny status jako interdyscyplinarnej nauki dotyczącej komunikowania medialnego. Każda ze szczegółowych dyscyplin ujmowała badane zjawiska medialne we własnych kategoriach pojęciowych; włączała je we własne systemy teoretyczne, stosując własne metody i techniki badawcze. Na bazie tych procedur i wyników badawczych tworzył się status nowych interdyscyplinarnych dyscyplin badawczych: nauk o mediach i komunikacji społecznej. Niezależnie od przyznawanego tym naukom statusu, nauki o mediach i komunikacji społecznej mają już

przeszło pięćdziesiąt lat i są dojrzałą w świecie dyscypliną akademicką, a w Polsce ten status dyscypliny naukowej w obszarze i dziedzinie nauk społecznych uzyskały w roku 2011.”

Pokłosiem konferencji będzie publikacja naukowa, w której znajdą się artykuły poruszające zagadnienia odnoszące się do przewodniego tematu konferencji oraz powstałe w związku z nią refleksje i analizy dotyczące przestrzeni medialnego i naukowego namysłu nad mediosferą. Opisywana przestrzeń, ze względu na jej wielowymiarowy charakter powinna być badana – jak stwierdzają największe autorytety – narzędziami metodologicznymi wielu nauk, co nie wyklucza potrzeby holistycznego spojrzenia na media i komunikację, jakie tego właśnie marcowego dnia miało miejsce w murach Polskiej Akademii Umiejętności. Zachowanie metodologicznych odrębności poszczególnych płaszczyzn badawczych, przy jednoczesnym interdyscyplinarnym charakterze przestrzeni medialnej, daje możliwość prowadzenia niezwykle ciekawych badań w obrębie dynamicznie rozwijających się nauk o mediach i komunikacji społecznej.